

GĀZES TIRGUS LIBERALIZĀCIJA LATVIJĀ: SITUĀCIJA UN IZAICINĀJUMI

Reinis Āboltiņš, Dace Akule (redaktore)

2014.gada novembris

Dabaszgāze ir Latvijas ekonomikai un enerģētikai nozīmīgs resurss, tādēļ dabaszgāzes piegāde un cena ir divi būtiski nacionālās drošības jautājumi. Latvija visu dabaszgāzi saņem no Krievijas Federācijas par cenu, ko tā nevar ietekmēt, jo Latvijai pagaidām* nav fiziski iespējamās alternatīvas dabaszgāzes piegādes, turklāt tās nav arī Igaunijai un Lietuvai. Vēl jo vairāk - Latvijas gadījumā iespējas panākt Krievijas enerģētikas uzņēmuma *Gazprom* gāzei alternatīvas piegādes ir ierobežotas arī juridiski: Latvijas valsts un uzņēmuma Latvijas gāze akcionāru līgums paredz līdz 2017.gadam nodrošināt uzņēmumam privilēģijas visos ar dabaszgāzes uzņēmējdarbību saistītajos komercdarbības virzienos – pārvadē, sadalē, uzglabāšanā un tirdzniecībā. Tāpēc līdz 2017.gada aprīlim alternatīvu gāzes piegādātāju piekļuve Latvijas gāzes pārvades sistēmai atstāta *AS Latvijas gāze* labas gribas ziņā. Ir arī iemesls uzskatīt, ka 2014.gada marta grozījumi Enerģētikas likumā nevis noteica vēlāku termiņu gāzes tirgus atvēršanai, bet gan gāzes tirgu līdz 2017.gada 3.aprīlim aizvēra, aprūtinot centienus uzlabot Latvijas un Baltijas valstu enerģētisko drošību.

Tas rada īpaši nelabvēlīgu situāciju to iespēju izmantošanai, kādas Baltijas valstīm radušās līdz ar Klaipēdas sašķidrinātās dabaszgāzes (SDG) termināļa Lietuvā pabeigšanu 2014.gada nogalē, kas šobrīd ir vienīgais reālais projekts dabaszgāzes piegādes alternatīvu radīšanai Baltijas valstīm. Vēl 2014.gada maijā Klaipēdas SDG termināļa operatoram *Klaipēdas nafta* nebija noslēgti līgumi par SDG piegādi, tomēr globālās ģeopolitiskās norises ir labvēlīgas sekmīgām sarunām ar potenciālajiem piegādātājiem no Norvēģijas, Tuvajiem Austrumiem, Ziemeļāfrikas vai Amerikas Savienotajām Valstīm (ASV).

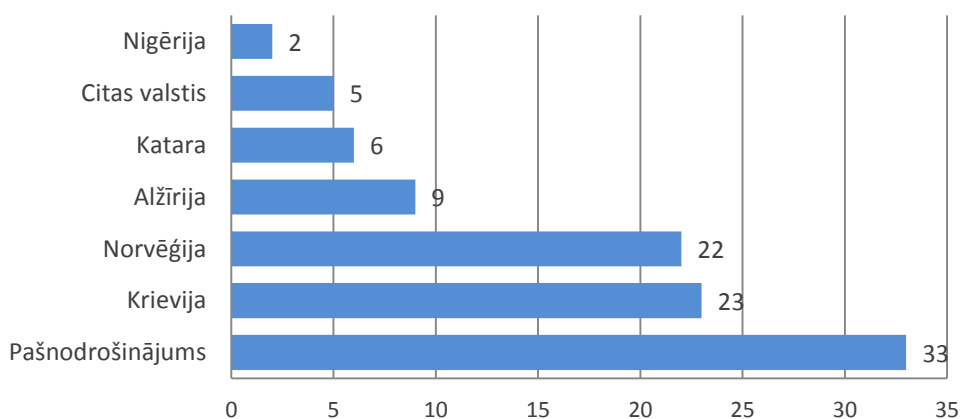
Šīs politikas analīzes mērķis ir novērtēt ar dabaszgāzes tirgus liberalizāciju saistītos procesus Latvijā gan lokālā, gan globālā kontekstā, aplūkot trūkstošo energoresursu piegādes alternatīvu radītos riskus un dot ieteikumus par veicamajiem darbiem, lai mazinātu Latvijas enerģētisko atkarību. Analīzē gāzes tirgus liberalizācija Latvijā vērtēta ievērojami plašākā kontekstā nekā tikai gāzes cena patērētājiem. Vērtēta gan Latvijas energoapgāde un Latvijas atkarība no fosilo primāro energoresursu importa, gan Eiropas Savienības (ES) dabaszgāzes piegādes struktūra un Baltijas valstu infrastruktūra, kas šobrīd liedz tirgū ienākt alternatīviem piegādātājiem. Analizējot dabaszgāzes lomu Latvijas enerģētikas sektorā un *Latvijas gāzes* darbības noteikumus, parādīta Latvijas atkarība no Krievijas dabaszgāzes, ko veicinājusi arī faktiskā *Latvijas gāzes* monopolsituācija. Detalizēti apskatīta arī lēmumu pieņemšana par Latvijas gāzes tirgus liberalizācijas pārceļšanu, kas padara neiespējamu alternatīvu dabaszgāzes piegādātāju ienākšanu Latvijā pirms 2017.gada pavasara. Visu beidzot, tiek doti ieteikumi neatliekamajiem darbiem, lai 2017.gadā Latvijai ir reālas alternatīvas Krievijas gāzes piegādei. Šajā kontekstā ieskicēti arī nosacījumi, kas ļautu Latvijas valstij nopietni apsvērt *Latvijas gāzes* akciju iegādi.

* Situācija 2014. gada novembrī pirms Klaipēdas SDG termināļa darbības uzsākšanas, kas nodrošinās alternatīvas dabaszgāzes importēšanas iespējas Lietuvai un potenciāli arī pārējām Baltijas valstīm.

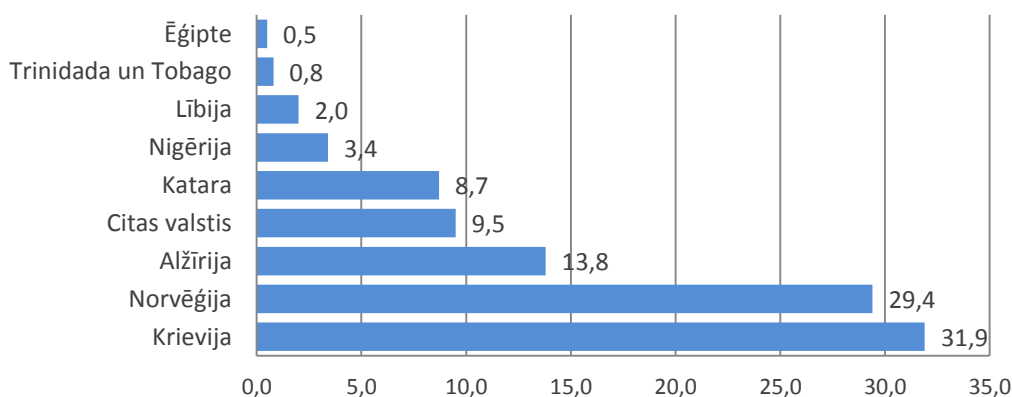
Reģionālais konteksts

Baltijas valstis nav vienīgās ES valstis, kuras ir pilnīgi atkarīgas no Krievijas dabas gāzes piegādēm. Arī Somijā, Bulgārijā, Slovākijā un Čehijā vairāk nekā 80% dabasgāzes nāk no Krievijas.¹ Tajā pat laikā Lielbritānija un Rumānija pašas nodrošina aptuveni 75% dabasgāzes patēriņa, un Dānija un Nīderlande spēj ne tikai nodrošināt savas vajadzības, bet arī dabas gāzi eksportēt.² Līdz ar to kopējā ES dalībvalstu dabasgāzes nodrošinājumā aptuveni 33% dabasgāzes ES saražo pati, 22% nodrošina piegādes no Norvēģijas, bet 23% dabasgāzes Eiropas Savienībai piegādā Krievija.³ Krievija arī ir lielākais piegādātājs visu trešo valstu vidū, nodrošinot 32% no ES dabasgāzes importa. Krievijai seko Norvēģija ar 29%. Taču pēdējos gados saglabājas tendence, ka Krievijas daļa ES dabasgāzes piegādēs no trešajām valstīm turpina samazināties, kamēr Norvēģijas piegādes apjoms palielinās, tādējādi nedaudz samazinot ES atkarību no Krievijas dabasgāzes. Tomēr Krievijas dabasgāzes piegādes apjoms joprojām ir būtisks, tāpēc to nav iespējams viegli aizstāt ar citiem piegādes avotiem. Tieši šī iemesla dēļ ES īsteno politiku, kuras mērķis ir uzlabot enerģētikas infrastruktūru, pēc iespējas savienojot dažādus ES reģionus un veidojot vienotu ES enerģijas tirgu, kas būtu pēc iespējas vairāk pasargāts no energoresursu piegādes pārtraukumiem un būtiskām energoresursu cenu atšķirībām.

ES dabasgāzes piegāde (%), 2012

ES dabasgāzes piegāde no trešajām valstīm (%), 2012

Avots: International Energy Agency

¹ „Member States' Energy Dependence: An Indicator-Based Assessment”, Eiropas Komisija, 2013.gada aprīlis, 14.lpp.

² Turpat.

³ Eurostat dati, skat. <http://bit.ly/1qONuRg>

Lai nodrošinātu vienota enerģijas tirgus veidošanos un konkurences apstākļus, ES pieņēmusi tā saukto trešo ES enerģētikas likumdošanas paketi,⁴ kas paredz konkrētas darbības elektroenerģijas un dabasgāzes tirgus stiprināšanai. Šis ES likumdošanas kopums stājās spēkā 2009.gada septembrī, un paredz trīs būtiskus virzienus enerģētikas sektora darbības regulējumā:

- vienota ES iekšējā tirgus izveidošanu gan dabasgāzei, gan elektroenerģijai⁵ līdz 2014.gadam,
- vienotas enerģētikas regulatoru aģentūras izveidošanu,⁶
- vienotu nosacījumu izveidošanu attiecībā uz elektroenerģijas ražotāju piekļuvi pārvades tīklam elektroenerģijas pārrobežu tirdzniecībai,⁷ kā arī vienotu nosacījumu izveidošanu ražotāju un tirgotāju piekļuvei gāzes pārvades sistēmai.⁸

Arī Latvijas valdība vairākos dokumentos apstiprinājusi apņemšanos pildīt ES saistības, par kurām vienojušās ES dalībvalstis. Piemēram, 2014.gada sākumā apstiprinātās valdības rīcības plānā solīts mazināt „Latvijas enerģētisko atkarību no trešajām valstīm, dažādojot energoresursu piegāžu avotus, veicinot Eiropas vienotā enerģētikas tirgus izveidi, attīstot starpsavienojumus ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm”.⁹ Sarunās ar citām ES valstīm un institūcijām Latvija arī uzturējusi nepieciešamību ieguldīt enerģētikas infrastruktūrā, lai vienota ES iekšējā tirgus izveidi padarītu par fiziski iespējamu. Tā rezultātā ES pievērš nopietnu uzmanību ne tikai ES likumdošanas pilnveidošanai, bet arī iegulda ievērojamus finanšu līdzekļus enerģētikas projektu īstenošanā.

Lai mazinātu ES dalībvalstu enerģētisko izolētību, ES iegulda jaunu starpsavienojumu veidošanā un esošo attīstīšanā - finansējums piešķirts gan elektroenerģijas kabeļiem un gaisvadu līnijām, gan gāzes cauruļvadiem un arī sašķidrinātās dabasgāzes termināļiem. Šim nolūkam, kā arī ES transporta sistēmu savienošanai ES daudzgadu budžeta ietvaros izveidots īpašs finanšu instruments – *Connecting Europe Facility* (CEF),¹⁰

Viens no svarīgākajiem principiem Eiropas Savienībā ir konkurence un brīvais tirgus, kas nodrošina patērētājiem iespējami izdevīgākus nosacījumus attiecībā ar preču un pakalpojumu piegādātājiem. Brīva tirgus un konkurences princips ir nozīmīgs arī enerģētikas sektorā, kas nodrošina ekonomikas funkcionēšanu, piegādājot gan elektroenerģiju, gan siltumenerģiju, gan naftas produktus, gan primāros energoresursus.

Primāro energoresursu (piemēram, naftas, gāzes un ogļu) piegādātāji visbiežāk slēdz ilgtermiņa līgumus par resursu piegādi ar pārveidošanas sektora komersantiem – elektroenerģijas un siltuma ražotājiem. Savukārt pārveidošanas sektora komersanti slēdz līgumus ar klientiem (patērētājiem) par elektroenerģijas un siltuma piegādi. ES pievērš īpašu uzmanību, lai līgumi starp pārveidošanas sektora komersantiem un klientiem netiek slēgti uz pārāk ilgu termiņu un neietver tādus nosacījumus, kas apgrūtina klienta tiesības un iespējas mainīt pakalpojuma sniedzēju līguma darbības laikā. Savukārt ilgtermiņa līgumus starp enerģijas ražotājiem un primāro energoresursu piegādātājiem Eiropas Komisija uzskata par atbalstāmiem, jo tie kalpo kā garantija energoapgādes drošībai.

⁴ Skat. [Eiropas Komisijas mājas lapu](#).

⁵ Gāzes tirgus izveidošanu regulē Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2009/73/EK un Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 715/2009. Direktīva nosaka, ka noteikumi jāpārņem līdz 2011. gada 3. martam (54. pants). Savukārt regulu piemēro no 2009. gada 3. septembra (32. pants).

⁶ *Agency for the Cooperation of Energy Regulators* jeb ACER mērķis ir papildināt un koordinēt ES dalībvalstu enerģijas regulatoru darbu, veidojot vienotu ES elektroenerģijas un dabasgāzes tirgu. ACER uzrauga elektrības un dabasgāzes pārvades sistēmu operatoru (ENTSO-E un ENTSO-G) darbību, īpašu uzmanību pievēršot 10 gadu rīcības plānu īstenošanai. Enerģijas regulatoru sadarbības aģentūras izveidošanu nosaka [Eiropas Parlamenta un Padomes regula \(EK\) Nr. 713/2009](#). Skat. arī [aģentūras vietni](#).

⁷ Skat. [Eiropas Parlamenta un Padomes Regula \(EK\) Nr. 714/2009](#)

⁸ Skat. Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 13. jūlija regulu (EK) Nr. 715/2009 par nosacījumiem attiecībā uz piekļuvi dabasgāzes pārvades tīkliem un par Regulas (EK) Nr. 1775/2005 atcelšanu <http://bit.ly/1d9x7LR>

⁹ „Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai”, 2014.gada 7.aprīlis.

¹⁰ [CEF ietvaros](#) enerģētikas sektoram pieejamais finansējums no 2014. līdz 2020. gadam būs 5,85 miljardi EUR.

no kura tiek finansēti tā saucamie kopīgo interešu projekti.¹¹ Baltijas valstīs šāda projekta piemērs ir Baltijas reģionālais sašķidrinātās dabasgāzes (SDG) terminālis.¹²

Alternatīvas piegādes iespējas Baltijas valstīm

Šobrīd gan Latvija, gan citas Baltijas valstis ir 100% atkarīgas no viena dabasgāzes piegādātāja un viena piegādes maršruta, jo tās ir tā saucamās enerģijas salas: tās nav savienotas ar citu ES valstu pārvades sistēmām.¹³ Līdz ar to iespējas runāt par gāzes cenu ar galveno piegādātāju – Krievijas enerģētikas uzņēmumu *Gazprom* – ir ierobežotas, jo Latvijai šobrīd nav alternatīvu dabasgāzes piegādātāju vai alternatīvu piegādes tehnisko risinājumu. Taču Latvijai ir alternatīvas iespējas, kas jāizmanto, lai stratēģiski palielinātu Latvijas enerģētisko drošību.

Divi iespējamie risinājumi alternatīvu gāzes piegādes iespēju nodrošināšanai ir Baltijas valstu gāzes pārvades sistēmas savienošana ar citu ES dalībvalstu gāzes pārvades sistēmu ar cauruļvadu, vai arī sašķidrinātās dabasgāzes (SDG) termināļa izveidošana vismaz vienā no Baltijas valstīm. Pirmo mērķi varētu sasniegt, izveidojot cauruļvadu, kas savieno Lietuvas gāzes pārvades sistēmu ar Polijas gāzes pārvades sistēmu.¹⁴ Bet otrā mērķa sasniegšanai pieejami vairāki risinājumi:

- veidot vienu sašķidrinātās dabasgāzes (SDG) gazifikācijas termināli¹⁵ Latvijā, Lietuvā vai Igaunijā. Reģionālas nozīmes SDG termināļa izveidošanu atbalsta arī Eiropas Komisija, kas ir gatava projektu daļēji finansēt no CEF pieejamajiem resursiem. No Baltijas valstu viedokļa ātrākais iespējamais risinājums ir attīstīt Klaipēdas SDG termināli un nodrošināt iespējas pārvadīt gāzi no Klaipēdas uz Inčukalna pazemes gāzes krātuvi, ja saņemtā dabasgāze netiku pārvadīta uzreiz pie patērētājiem,

¹¹ Angļu valodā - *projects of common interest*.

¹² Jāatzīmē, ka Klaipēdas SDG termināļa projektu CEF nefinansē. Lietuva gāzes apgādes dažādošanas projektu, kam ir stratēģiski svarīga loma arī visu Baltijas valstu enerģētiskās neatkarības kontekstā, īsteno pati par saviem līdzekļiem.

¹³ Gan Baltijas valstis, gan Spānija un Portugāle ir nepietiekami savienotas ar citu ES valstu enerģētikas infrastruktūru, kas ierobežo iespējas veidot vienotu ES iekšējo enerģētikas tirgu. „Energy islands in the EU – a challenge to a common EU energy policy”, R.Āboltnišs, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, 2011.gada janvāris.

¹⁴ Tā saucamais GIPL projekts.

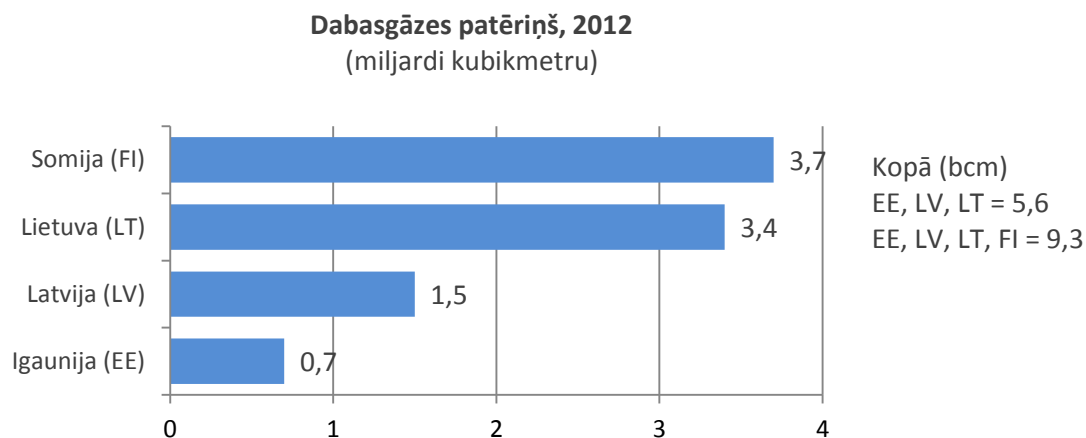
¹⁵ Šeit un citur tekstā runa ir par SDG gazifikācijas termināli, kas nodrošina iespēju tehniski SDG pārveidot gāzveida agregātstāvoklī.

izmantojot Lietuvas, Latvijas un Igaunijas gāzes pārvades un sadales sistēmas. Lai arī Baltijas valstu gāzes pārvades sistēmas savā starpā ir savienotas labi, lielāku gāzes apjomu pārvadīšanai starp Lietuvu un Latviju būtu nepieciešams palielināt cauruļvadu caurlaides spēju.

- veidot SDG termināļus katrā Baltijas valstī. Trīs nacionālo termināļu veidošana varētu būt risinājums katras atsevišķas valsts gāzes apgādei, taču nacionālajiem termināļiem nebūtu Eiropas Komisijas izpratnē reģionāla loma un nav skaidrs, vai tā šādus projektus piekristu finansiāli atbalstīt, lai arī EK dalībvalstu enerģētiskās drošības stiprināšanu uzskata par vienu no svarīgākajām prioritātēm. Kopš 2014.gada pavasara šādu projektu nozīmīgums enerģētiskās neatkarības stiprināšanā ir audzis, saasinoties ES un Krievijas attiecībām Ukrainas krīzes dēļ.
- veidot reģionālu SDG termināli Somijā ar nosacījumu, ka ar cauruļvadu tiek savienota Somijas un Igaunijas gāzes pārvades sistēma. Šāds risinājums būtu pieņemamāks Somijai, kuras dabasgāzes patēriņš ir lielākais no četrām valstīm. Taču no Baltijas valstu viedokļa pēdējais risinājums būtu visneizdevīgākais, jo cauruļvada izbūve no Somijas uz Igauniju radītu papildu būvniecības izmaksas un prasītu ilgāku laiku sarežģītāka ietekmes uz vidi novērtējuma un izbūves tehniskā risinājuma dēļ.

2013.gadā pēc Eiropas Komisijas pasūtījuma tika veikta SDG termināļu izvietojuma iespēju analīze¹⁶ un, salīdzinot vairākus iespējamus risinājumus Baltijas valstīs un Somijā, secināja, ka no izmaksu viedokļa nedaudz mazāk izmaksātu reģionāla SDG termināļa veidošana Paldiskos Igaunijā. Tomēr EK pasūtītā iespēju analīze, pretēji Baltijas valstu valdību un citu procesos iesaistīto pušu gaidītajam, neizdarīja kategoriskus secinājumus ar skaidru norādi, kur jābūvē Baltijas reģionālais SDG terminālis.

Nedaudz mazinot spekulācijas par iespējamo reģionālo risinājumu, Igaunija un Somija 2014.gada martā parakstīja vienošanos par SDG termināļu izbūvi gan Somijā, gan Igaunijā, savienojot abas valstis ar BALTICCONNECTOR gāzes cauruļvadu. Taču no ES kopīgajām interesēm izriet, ka divu termināļu risinājums¹⁷ nav uzskatāms par risinājumu ar reģionālu statusu, kas tad dotu iespēju vienam reģionālajam SDG terminālim piesaistīt ES līdzfinansējumu.

Avots: International Energy Agency

¹⁶ Analīzi veica konsultāciju uzņēmums Booz&Co. „*Analysis of Costs and Benefits of Regional Liquefied Natural Gas Solution In The East-Baltic Area, Including Proposal for Location and Technical Options Under The Baltic Energy Market Interconnection Plan*”, ziņojums Eiropas Komisijas enerģētikas ģenerāldirektorātam, 2012.gada 20.novembris.

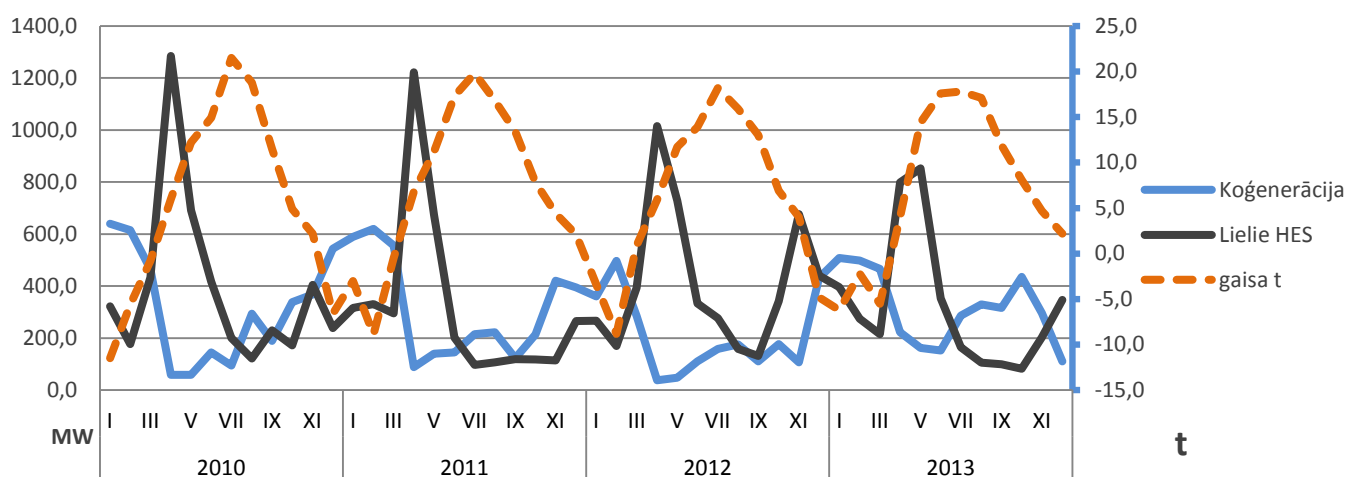
¹⁷ Tiek lēsts, ka divu termināļu būvniecības kopējās izmaksas var sasniegt 690 miljonus ASV dolāru. Arī prognozētās BALTICCONNECTOR izveidošanas izmaksas nav mazas – aptuveni 130 miljoni USD.

Latvijas enerģijas portfelis

Lai izdarītu secinājumus par kāda konkrēta energoresursa lomu valsts energoapgādē un tā ietekmi uz enerģētisko drošību, jāvērtē Latvijas enerģijas portfelis – no kādiem resursiem un ar kādām tehnoloģijām tiek ražota elektroenerģija un siltums, kāds ir valsts pašnodrošinājums ar primārajiem energoresursiem un cik valsts spēj pārveidošanas sektorā saražot pati. Ņemot vērā klimatiskos apstākļus, Latvijā svarīga loma ir gan elektroenerģijas, gan siltuma ražošanai, un abu resursu ražošanai ir izteikti sezonāli cikliski raksturs.

Ģenerācijas tipi (vidēji mēnesī, MW)
(2010. gada 1. janvāris - 2013. gada 31. decembris)

Avots: Latvijas elektroenerģijas pārvades sistēmas operatora dati AS Augstsprieguma tīkls [vietnē](#)

Elektroenerģiju Latvijā saražo galvenokārt ziemā un pavasarī, bet importē vasarā un rudenī. Enerģijas ražošana koģenerācijas stacijās (TEC) ir efektīva, ja ražošanas iekārta ražo vienlaikus gan siltumu, gan elektroenerģiju. Tehnoloģiski ir iespējams koģenerācijas stacijā ražot tikai elektrību (tas notiek kondensācijas režīmā), taču šāda resursu izlietošana nav ekonomiski atbalstāma un jāuzskata par izņēmuma risinājumu. Pārsvārā TEC elektroenerģiju ražo tad, kad ir pieprasīta siltumenerģija - gada aukstajā laikā, kad ir aktīva apkures sezona un centralizētās siltumapgādes sistēmas piegādā siltumu patērētājiem.

Pagasti, kuros ir dabasgāzes infrastruktūra

Attēls: AS Latvijas Gāze

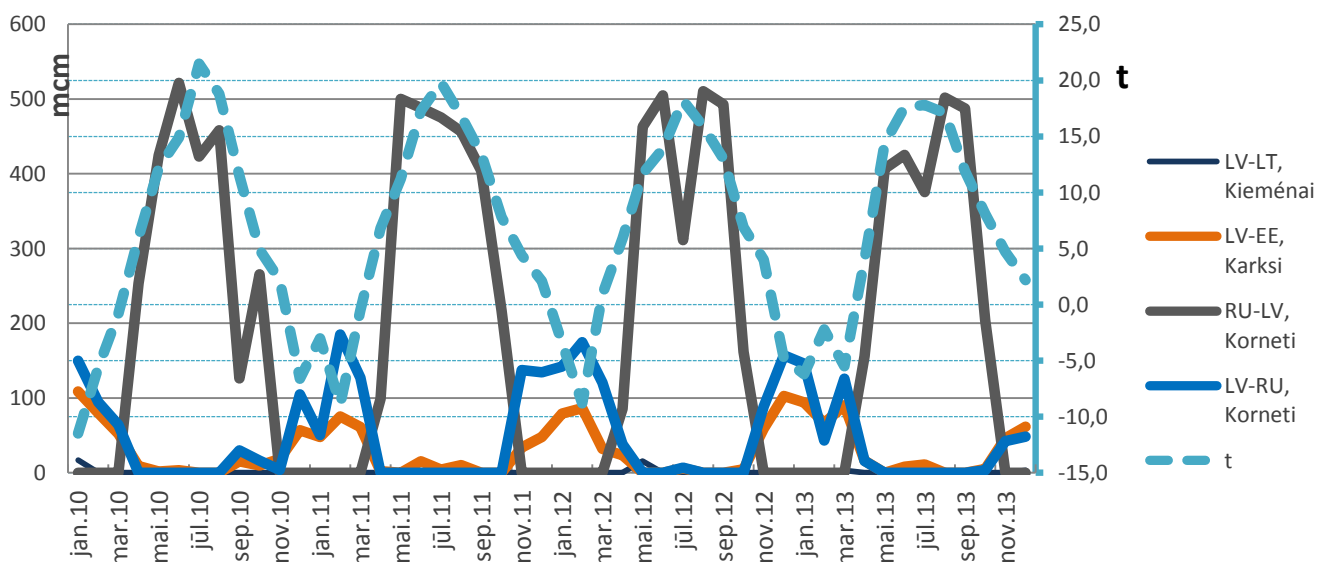
Dabasgāzes izmantošana siltuma un elektroenerģijas ražošanai iespējama tikai tur, kur dabasgāze ir fiziski pieejama. Arī Latvijas ražošanas un rūpniecības uzņēmumi, kuros lielos apjomos tiek izmantota dabasgāze, nereti atrodas tuvu dabasgāzes pārvades tīkliem. Gāzes cauruļvadus pēc to funkcijas iedala pārvades un sadales cauruļvados. Pārvadei tiek izmantoti augstspiediena cauruļvadi (ar spiedienu, kas ir lielāks par 1.6MPa), bet sadales sistēmā spiediens ir zem 1.6MPa.

Taču dabasgāzes patēriņa cikliskums saistīts ne tikai ar gada auksto un silto periodu maiņu. Patēriņa piegādes cikls ir sezonāls arī tāpēc, ka dabasgāze Baltijas patēriņam tiek glabāta Inčukalna pazemes gāzes krātuvē (PGK). Gada siltajos mēnešos dabasgāze tiek no Krievijas transportēta uz Latviju un iesūkņēta Inčukalna PGK. Apkures sezonas laikā tā tiek no Inčukalna PGK izsūkņēta un transportēta pie patērētājiem Latvijā, Lietuvā, Igaunijā un Krievijas ziemeļrietumos. Tāpēc Inčukalna PGK Latvijas un Baltijas gāzapgādes drošības kontekstā ir stratēģiska nozīme gan Baltijas valstīm, gan Krievijai:

- hipotētiska gāzes piegādes pārtraukuma situācijā Latvijas patēriņam ar Inčukalna PGK esošo dabasgāzes apjomu (atkarībā no gaisa temperatūras) pietiktu aptuveni pusotru gadu, bet visām trīs Baltijas valstīm kopā - nepilniem pieciem mēnešiem, ar nosacījumu, ka Inčukalna PGK ir iesūkņēts maksimālais sezonas apjoms.¹⁸
- kā uzskatāmi parāda lejā esošais grafiks, apkures sezonā Inčukalna PGK pastāvīgi apgādā Krievijas ziemeļrietumu apgabalus ar dabasgāzi, kas tiek izmantota siltuma¹⁹ nodrošināšanai.

Ir svarīgi atzīmēt, ka Inčukalna PGK nepieder Latvijas valstij – Inčukalna PGK infrastruktūra pieder AS Latvijas gāze akcionāriem, bet zeme tiek nomāta no privātiem zemes īpašniekiem. Bez infrastruktūras Inčukalna ģeoloģiskā struktūra joprojām būtu potenciāli izmantojama gāzes krātuves vajadzībām, taču tieši infrastruktūra (cauruļvadi, kompresoru stacijas, un citas PGK funkcionēšanu nodrošinošas iekārtas) šo pazemes ģeoloģisko struktūru ļauj izmantot. Tātad, Inčukalna PGK ir stratēģiskas nozīmes infrastruktūras objekts, kurā tiek glabāts stratēģiski nozīmīgs energoresurss - dabasgāze, taču lēmumus par Inčukalna PGK izmantošanu un attīstību pieņem tās īpašnieki, nevis Latvijas valsts. Var pat teikt, ka Latvijas valstij ar šo stratēģiski nozīmīgo objektu ir tikai tik daudz saistības²⁰, ka tas atrodas Latvijas teritorijā.

Dabasgāzes plūsma starp Latviju un Krieviju, Latviju un Igauniju, Latviju un Lietuvu, korelācija ar ārējais temperatūru
(miljoni kubikmetru (mcm), 2010. gada janvāris - 2013. gada decembris)

Dati: International Energy Agency un Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs, 2014. gads

¹⁸ Latvijas gada patēriņš ap 1,5 bcm, Baltijas 5,6 bcm.

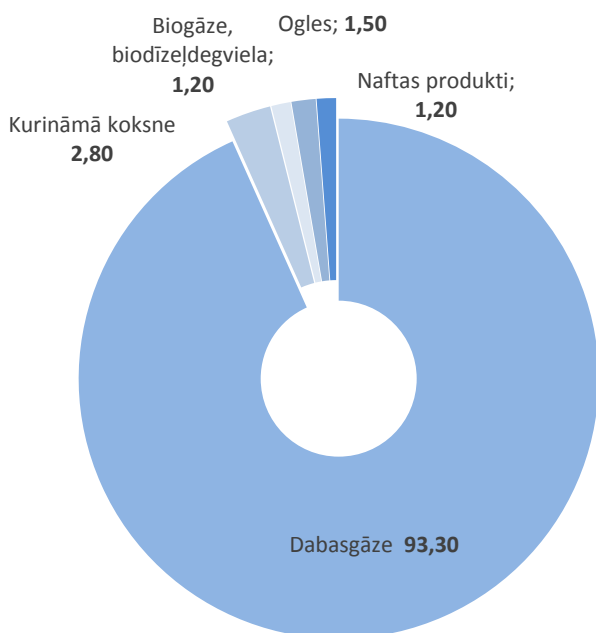
¹⁹ Galvenokārt centralizētās siltumapgādes vajadzībām.

²⁰ Situācija 2014. gada 6.oktobrī.

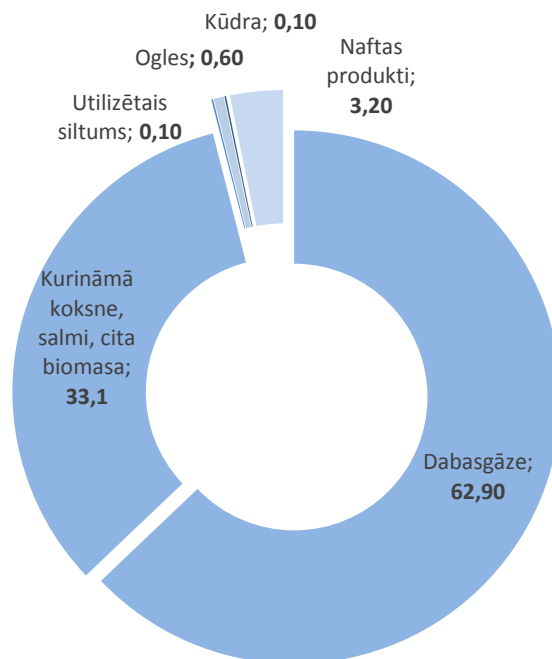
Gāzes loma centralizētajā siltumapgādē un elektroenerģijas ražošanā

Dabasgāzei joprojām ir būtiska loma pārveidošanas sektorā – ražojot siltumu un elektrību. Lielākais dabasgāzes patērētājs Latvijā ir enerģijas ražotājs *AS Latvenergo*, kas gāzi izmanto galvenokārt siltuma un elektroenerģijas vienlaicīgai ražošanai. Kopumā dabasgāzes kā kurināmā īpatsvars²¹ koģenerācijas stacijās ir 93% un katlumājās vairāk kā 62%. Vietējo resursu daļa siltuma ražošanai katlumājās joprojām ir maza, lai arī ir potenciāls vairāk izmantot kurināmo koksnī, salmus, biogāzi un kūdru.

Koģenerācijas stacijās saražotās centralizētās siltumenerģijas struktūra 2011.gadā (%)

Katlumājās saražotās centralizētās siltumenerģijas struktūra 2011.gadā (%)

Avots: Ekonomikas ministrija, „Latvijas enerģētika skaitļos 2013”

Aptuveni trešdaļu elektroenerģijas Latvijā saražo Daugavas kaskādes HES, izmantojot ūdens potenciālu. Vēl aptuveni trešdaļu elektrības saražo lielās termoelektrocentrāles Rīgas TEC-1 un TEC-2, sadedzinot dabasgāzi. Atlikusī trešdaļa elektroenerģijas tiek importēta. Šīs elektroenerģijas piegādes avotu proporcijas mainās galvenokārt atkarībā no ūdens pieteces Daugavā visa gada griezumā un no gaisa temperatūras apkures sezonas laikā. Ja ūdens pietec Daugavā ir laba, tad hidroresursu loma elektroenerģijas ražošanā aug. Piemēram, 2013.gadā lielākā HES izstrāde bija aprīlī un maijā, regulāri pārsniedzot 1000MW jaudu, kas vairāk nekā divkārt pārsniedz vasaras perioda vidējos rādītājus²². Līdzīga situācija bija arī 2012.gadā. Situācijā, kad ūdens pieplūde Daugavā ir laba un HES spēj saražot daudz elektroenerģijas, koģenerācijas stacijas, kas izmanto dabasgāzi, darbojas ar nelielu jaudu. Līdzīgi, ja apkures sezona sākas salīdzinoši agri (piemēram, oktobra otrajā pusē) un ilgst vismaz līdz marta beigām, tad Rīgas TEC-1 un TEC-2 ir noslogotas un to elektroenerģijas izstrāde, kas notiek vienlaikus ar siltuma ražošanu, notiek lielākos apjomos un ilgāku laiku. Pie šādiem nosacījumiem elektroenerģijas imports samazinās, jo siltuma ražošanas nepieciešamības dēļ palielinās elektroenerģijas pašnodrošinājums.

Jāuzsver, ka dabasgāzes patēriņš Latvija ir būtiski sarucis kopš metalurģijas uzņēmums *Liepājas metalurģis*, kas bija viens no lielākajiem dabasgāzes patērētājiem, metāla kausēšanas tehnoloģijas no gāzes iekārtām mainīja uz elektroiekārtām. Arī energoefektivitātes pasākumi mājāsaimniecībās, valsts un pašvaldību iestādēs, kā arī enerģētikas sektora uzņēmumos samazina dabasgāzes patēriņu. Piemēram, centralizēto siltumapgādes sistēmu atjaunošana ir būtiski samazinājusi tehniskos zudumus no siltuma pārvades

²¹ *Latvijas enerģētika skaitļos*, Ekonomikas ministrija, 2013, 34.-35. lpp.

²² Daugavas HES izstrādes vidējā jauda vasaras periodā (maijs – oktobris) ir 423MW.

sistēmām gada aukstajā laikā, kad ir aktīva apkures sezona. Energoefektivitātes uzlabošana centralizētajās siltumapgādes sistēmās ļauj taupīt kurināmo, kas tiek izmantots siltuma ražošanai, un tas samazina arī dabasgāzes patēriņu.²³

AS Latvijas gāze

Latvijas atkarība no Krievijas dabasgāzes ir cieši saistīta ar AS *Latvijas gāze* monopolsituāciju, kas izveidojās šī uzņēmuma privatizācijas un darbības regulējumu rezultātā. *Latvijas gāze (LG)* sākotnēji bija PSRS valsts īpašumā esošā uzņēmuma *Gazprom* daļa, bet pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas *LG* kļuva par valsts īpašuma objektu, ko valsts nolēma nodot privatizācijai.²⁴ Privātajiem akcionāriem uzņēmums tika pārdots 1997.gadā, kad tika parakstīts līgums ar AAS *Gazprom* un energokompāniju konsorciju, ko veidoja Vācijas kompānijas *Ruhrigas AG* un *PreussenElektra AG*, tagad - *E.ON Ruhrigas International AG*.²⁵ Akcionāru turēto daļu proporcijas ir mainījušās vairākkārt,²⁶ bet kopš 2002.gada beigām AS *Latvijas gāze* akcionāru vidū Latvijas valsts vairs nav.²⁷

Situācija, kad valstij nav nekādas ietekmes²⁸ uz lēmumu pieņemšanu par stratēģiski svarīgu infrastruktūru, izraisījusi diskusijas par iespēju iegūt Inčukalna pazemes gāzes krātuvi (PKG) valsts kontrolē. Tā kā lēmumus par Inčukalna PGK darbību un attīstību pieņem tās īpašnieki, tad, lai valsts varētu lemt par Inčukalna PGK, tai jāklūst par AS *Latvijas gāze* akcionāru. Taču, lai nodrošinātu Latvijas enerģētisko neatkarību, pastāv divi iespējamie scenāriji:

- 1. AS *Latvijas gāze* akciju vairākuma iegāde.** Liela mazākuma akciju iegāde uzliktu valstij pienākumus piedalīties uzņēmuma uzturēšanā un attīstībā, bet joprojām nenodrošinātu uzņēmumā kontroli. Tāpēc, ja Latvijas valsts apsver iespēju iegādāties *E.On Ruhrigas* piederošās AS *Latvijas gāze* akcijas (47,32%), tad akciju iegādes brīdī ir jābūt pilnīgai skaidrībai par nākamajiem soļiem – akciju iegādi no citiem akcionāriem vairākuma iegūšanai uzņēmumā. Tas nozīmē, ka valstij *E.On Ruhrigas* piederošo AS *Latvijas gāze* akciju iegādes gadījumā būtu jābūt skaidram plānam, kā iegādāties vēl vismaz 3% uzņēmuma akciju. Būtu tuvredzīgi paļauties uz pārējo akcionāru solījumiem, ka svarīgu lēmumu pieņemšanā tie sadarbosies ar Latvijas valsti. Šāda situācija padarītu Latvijas valsti kā akcionāru ļoti ievainojamu un atkarīgu no pārējo akcionāru izveles atbalstīt vai neatbalstīt Latvijas valstij svarīgu ar uzņēmuma darbību un attīstību saistītu lēmumu pieņemšanu.²⁹ Šie paši faktori jāņem vērā arī citiem potenciāliem akciju pircējiem, kuru ieguldījumu AS *Latvijas gāze* akcijās motivē tieši iespēja kontrolēt lēmumu pieņemšanu par Inčukalna PGK darbību, nevis vienkārši iespēja iegādāties akcijas AS *Latvijas gāze*.³⁰

²³ Pēc Eurostat datiem, Latvijā samazināt siltumenerģijas patēriņš mājāsaimniecībās - 2004.gadā Latvijā siltumenerģijas patēriņš bija 432 toe, bet 2012.gadā - 384 toe.

²⁴ *LG* privatizāciju pārvaldīja bezpeļņas organizācija valsts akciju sabiedrība Privatizācijas aģentūra.

²⁵ Latvijas valdība 1997. gadā izvēlējās konsorciju, kurā ietilpa divi Vācijas uzņēmumi – *PreussenElektra Aktiengesellschaft (PreussenElektra)* un *Ruhrigas Aktiengesellschaft (Ruhrigas)*. Pēc vairākām ar *PreussenElektra* un *Ruhrigas* saistītām apvienošanām un iegādēm akcijas, kas sākumā piederēja konsorcijam, tagad pieder uzņēmumam *E.ON Ruhrigas International AG*.

²⁶ Visbūtiskāk akcionāru proporcijas mainījās divas reizes. 1998.gadā par privatizācijas sertifikātiem tika pārdoti valstij piederoši 24,62% uzņēmuma akciju, bet 2000.gadā divās Rīgas Fondu biržas izsolēs tika pārdoti 29% valstij piederošu akciju. Informācija no AS *Latvijas gāze* [vietnes](#).

²⁷ 2002.gada 1.februārī noslēdzās valstij piederošo 3% AS “Latvijas Gāze” akciju publiskais piedāvājums par privatizācijas sertifikātiem. 2003. gada decembrī pēc uzņēmumu *Ruhrigas Energie Beteiligungs AG* un *E.ON Energie AG* apvienošanās visas *E.ON Energie AG* akcijas tika nodotas *Ruhrigas Energie Beteiligungs AG*, kas 2004. gada jūnijā nomainīja nosaukumu uz *E.ON Ruhrigas International AG*. Informācija no AS *Latvijas gāze* [vietnes](#).

²⁸ AS *Latvijas gāze*, kas ir Inčukalna PGK īpašnieks, ir pienākums veikt ar gāzes uzglabāšanu saistīto komercdarbību atbilstoši tai regulatora izsniegtās licences nosacījumiem. Līdz ar to var teikt, ka vienīgi sabiedrisko pakalpojumu regulators var ietekmēt ar PGK saistīto darbību saistīto lēmumu pieņemšanu.

²⁹ Viens no AS *Latvijas gāze* akcionāriem *Itera Latvija* vadītājs Juris Savickis īsā laikā [būtiski mainījis viedokli](#) par valsts iespējamo piedalīšanos uzņēmuma akciju iegādē.

³⁰ Ir svarīgi uzsvērt, ka noteiktas tiesības un pienākumus četros komercdarbības virzienos uzņēmumam nosaka nevis pats uzņēmuma privatizācijas fakts, bet gan tam izsniegtās licences komercdarbības veikšanai.

- 2. Akciju iegāde gāzes pārvades un uzglabāšanas uzņēmumos.** Alternatīvs un arī ieteicamāks risinājums būtu apsvērt akciju iegādi valstij stratēģiski nozīmīgajā gāzes pārvadē un uzglabāšanā pēc tam, kad jau ir īstenota uzņēmuma *AS Latvijas gāze* sadalīšana un gāzes tirgus liberalizācija (ES trešā enerģētikas likumdošanas kopuma nosacījumu izpildīšana par dabasgāzes tirgus liberalizāciju un vertikāli integrēto monopoluzņēmumu sadalīšanu pārvades, sadales, uzglabāšanas un tirdzniecības uzņēmumos). Tādējādi varētu rasties priekšnoteikumi samazināt valsts ieguldījumus *AS Latvijas gāze* akciju iegādē, vienlaikus nesamazinot ieguvumus valsts enerģētiskās neatkarības nodrošināšanai – valsts varētu lemt par uzņēmuma daļu iegādi kādā no četrus atsevišķos komercdarbības virzienus³¹ īstenojošajiem uzņēmumiem, nevis visā uzņēmumā kopumā.

Jāuzsver, ka 2014.gada martā pieņemtie grozījumi Enerģētikas likumā, kas nostiprina *AS Latvijas gāze* kā vertikāli integrēta uzņēmuma monopoltiesības Latvijā, būtiski sarežģī lēmumu pieņemšanu par *AS Latvijas gāze* daļu iegādi valstij vai jebkuram citam interesentam.

Latvijas gāzes tirgus atvēršana

Latvijas nacionālajās interesēs ir brīvs gāzes tirgus, kurā konkurences apstākļos var darboties vairāk nekā tikai viens gāzes piegādātājs. Tieši konkurence, alternatīvi piegādātāji un piegādes maršruti uzlabo enerģētisko neatkarību. Taču Saeimas nesen pieņemtie lēmumi vājina Latvijas enerģētisko neatkarību, nosakot, ka alternatīvi dalībnieki Latvijas gāzes tirgū nevar ienākt pirms 2017.gada. Šī situācija arī liedz iespēju ar vienīgo piegādātāju runāt par gāzes cenu, tādējādi pakļaujot Latviju ārēja ekonomiska un politiska spiediena riskiem.

Jau 2005.gadā Saeima lēma, ka dabasgāzes tirgus jāliberalizē 2014.gada 4.aprīlī.³² Tātad, jau deviņus gadus Latvijā bija noteikta gāzes tirgus atvēršanas diena. Taču 2014.gada 13.martā – tikai divas nedēļas pirms plānotās tirgus atvēršanas - Saeimas deputāti atbalstīja tādus grozījumus likumdošanā, kas tirgus atvēršanu atcēla.³³ Turklāt ir iemesls uzskatīt, ka, izdarot grozījumus Enerģētikas likumā nevis tika noteikts vēlākais termiņš gāzes tirgus atvēršanai, bet gan gāzes tirgus līdz 2017.gada 3.aprīlim tika aizvērts, nākamās trīs gadus atstājot jautājumu par trešo pušu piekļuvi pārvades sistēmai ekskluzīvi *AS Latvijas gāze* ziņā.³⁴ Regulatora (SPRK) iespējas nodrošināt trešo pušu piekļuvi gāzes pārvades sistēmai saistītas ar uzņēmumam *AS Latvijas gāze* izsniegto licenču nosacījumu ievērošanas uzraudzību.

Šādu secinājumu var izdarīt, iepazīstoties ar visām *AS Latvijas gāze* izsniegtajām licencēm³⁵ dabas gāzes pārvadei, sadalei, uzglabāšanai un tirdzniecībai³⁶, kas uzņēmumam uz 20 gadiem izsniegtas 1997.gada 11.februārī.³⁷ Licences dod ekskluzīvas tiesības veikt dabas gāzes pārvadi, sadali, uzglabāšanu un tirdzniecību licences darbības zonā – Latvijas Republikā,³⁸ taču ekskluzivitāte nozīmē tiesības veikt

³¹ Pārvade, sadale, uzglabāšana, tirdzniecība.

³² Gāzes tirgus liberalizāciju Latvijā regulēja Enerģētikas likums un 2005. gada 30. jūnijā Saeimā pieņemtais Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likums.

³³ Saeimā 3.lasījumā Grozījumi Enerģētikas likumā tika apstiprināti 2014. gada 13. martā, „par” nobalsojot visiem balsojušajiem deputātiem un stājās spēkā 26.martā jeb tikai nedēļu pirms iepriekš paredzētā tirgus liberalizācijas datuma. Ar šiem grozījumiem 2014.gada 4.aprīlī spēku zaudēja Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likums, kas paredzēja gāzes tirgus liberalizāciju 2014.gada 4.aprīlī.

³⁴ Iepriekšējais regulējums monopoluzņēmumam nedeļa tik plašas iespējas un tiesības lemt par valstij stratēģiski tik svarīgiem jautājumiem kā trešo pušu piekļuvi pārvades sistēmai un uzglabāšanai. Līdz ar grozījumu izdarīšanu Enerģētikas likumā *AS Latvijas gāze* ekskluzīvā darbība Latvijā uz trīs gadiem ir nostiprināta juridiski.

³⁵ Licenču teksts aplūkojams Sabiedrisko pakalpojumu regulatora (SPRK) [vietnē](#).

³⁶ ERP 1996.gada 12.novembra lēmuma redakcijā – [realizācijai](#).

³⁷ Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas (SPRK) [vietnē](#).

³⁸ Licences nosacījumus 1996. gada novembrī apstiprinājusi Energoapgādes regulēšanas padome (ERP)³⁸, kuras funkcijas 2001. gada oktobrī pārņēma Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija. Energoapgādes regulēšanas padomes (ERP) 1996. gada 12. novembra rīkojums Nr.11 Par noteikumiem „[Par uzņēmējdarbības licencēšanu energoapgādē](#)”, Ministru kabineta 1996. gada

uzņēmējdarbību licences darbības zonā vai nu bez konkurences vai ierobežotas konkurences apstākļos. Par to, ka ekskluzivitāte nenozīmē darbību bez konkurences, liecina licenču izsniegšanas brīdī spēkā esošo likumu analīze, kas apraksta licences ekskluzivitāti. Normas nosaka, ka:

- ekskluzīva licence enerģijas pārvadīšanai un sadales vienlaicīgi uzliek arī pienākumu sniegt pārvades un sadales pakalpojumus,
- ekskluzīvas licences īpašnieks nedrīkst ierobežot licencētu ražotāju piekļūšanu pārvades vai sadales tīkliem, ja tas ir tehniski iespējams.³⁹

Tātad, licenču izsniegšanas brīdī spēkā esošais *AS Latvijas gāze* darbības regulējums un licenču saturs ļauj secināt, ka uzņēmumam *AS Latvijas gāze* - pirms 2014.gada marta grozījumu izdarīšanas Enerģētikas likumā - jau bija ar tirgus atvērību saistīti pienākumi. Turklāt licenču darbības laiks visiem četriem komercdarbības veidiem noteikts no 1997.gada 11.februāra līdz 2017.gada 10.februārim,⁴⁰ nevis 2017.gada 3.aprīlim, kas būtu loģisks datums, ja darbības ekskluzivitāte būtu strikti piesaistīta *AS Latvijas gāze* privatizācijas līguma nosacījumiem. Iespējams, ekskluzivitātes princips neizriet no līguma starp Latvijas valsti un *AS Latvijas gāze* akcionāriem nosacījumiem, bet gan no fakta, ka uzņēmuma privatizācijas brīdī *AS Latvijas gāze* bija vienīgais gāzes apgādes uzņēmums Latvijas teritorijā.

Gāzes tirgus atvēršanas pārcelšana

2013.gada februāris: *AS Latvijas gāze* aicina gāzes tirgus atvēršanu atlikt uz nenoteiktu laiku

Būtiska kustība Enerģētikas likuma grozīšanai ar mērķi panākt gāzes tirgus liberalizācijas atlikšanu sākās gadu pirms tajā brīdī spēkā esošajā likumdošanā noteiktā gāzes tirgus liberalizācijas datuma. 2013.gada 26.februārī Saeimas Tautsaimniecības, vides un agrārās politikas komisijā tika skatīti divi enerģētikas sektora attīstībai svarīgi jautājumi – Ekonomikas ministrijas ziņojums par Latvijas enerģētikas stratēģijas 2030 projektu⁴¹ un *AS Latvijas gāze* valdes priekšsēdētāja Adriana Dāvja ziņojums⁴² par situāciju ar dabasgāzes cenām.⁴³ Dāvja ziņojums iezīmēja pavērsieni gāzes tirgus liberalizācijas retorikā, jo *AS Latvijas gāze* pārstāvis publiskoja priekšlikumu izdarīt enerģētikas likumā grozījumus, kas, ja tiktu apstiprināti, nozīmētu gāzes tirgus liberalizācijas atlikšanu uz nenoteiktu laiku.⁴⁴

Lai nostiprinātu komisijas deputātu sajūtu, ka Enerģētikas likuma negrozīšana un gāzes tirgus liberalizācijas neatlikšana izraisīs nopietnas negatīvas finansiālās un ekonomiskās sekas, uzņēmuma vadītājs atsaucās uz ierobežotas pieejamības informāciju, ko satur *AS Latvijas gāze* 1997.gadā noslēgtais privatizācijas līgums starp akcionāriem un Latvijas valsti. Dāvis argumentēja, ka likuma negrozīšana sadārdzinās *AS Latvijas gāze* darbības izmaksas⁴⁵ un izprovocēs gāzes cenas celšanu, jo gāzes tirgus liberalizācija izraisīs domstarpības starp Krievijas

7. maija noteikumi Nr.163 „Energoapgādes regulēšanas padomes un tās izpildinstitūcijas nolikums”, 1995. gada 6. septembra likums „Par uzņēmējdarbības regulēšanu enerģētikā”.

³⁹ Norādi par ekskluzivitātes ierobežotību dod ERP 1996. gada 12. novembra rīkojuma 4.1. punkts, kas regulē licences darbības zonu un 4.2.3. punkts, kas paredz, ka ekskluzīvas licences īpašnieks nedrīkst ierobežot licencētu ražotāju piekļūšanu pārvades vai sadales tīkliem, ja tas ir tehniski iespējams.

⁴⁰ Licenču teksti SPRK vietnē.

⁴¹ Ekonomikas ministra Daniela Pavļuta vēstījumam komisijas deputātiem bija galvenokārt informatīvs raksturs.

⁴² Formāli – pēc Saeimas deputāta Ivara Zariņa (pārstāv partiju „Saskaņas centrs”) pieprasījuma.

⁴³ Saeimas Tautsaimniecības komisijas 2013. gada 26. februāra dienaskārtība.

⁴⁴ *AS Latvijas gāze* iesniegtā grozījumu redakcija.

⁴⁵ Atšķirībā no *AS Latvijas gāze* publiskajā telpā paustā, ka grāmatvedības nodalīšana būtiski sadārdzinās darbības izmaksas, kas būs jāsedz gāzes patērētājiem, jāatzīmē, ka grāmatvedības nodalīšanas prasība komersantam bija jāpilda jau no licenču izsniegšanas brīža, tātad grāmatvedības nenodalīšana būtu licences nosacījumu nepildīšana. Likums „Par uzņēmējdarbības licencēšanu energoapgādē” 5. panta 5. punkts paredz, ka vertikāli integrētam uzņēmumam katrā no licencētās uzņēmējdarbības veidiem energoapgādē realizēšanai jāveic atsevišķa grāmatvedības uzskaitē. Skat. 5. pantu *Licencēto uzņēmumu tiesības un pienākumi*. Likuma „Par uzņēmējdarbības regulēšanu enerģētikā” 21. panta 1. punkts nosaka energoapgādes uzņēmuma pienākumu veikt savu darbību atbilstoši izsniegtās licences nosacījumiem un sabiedrības interesēm saskaņā ar likumdošanas aktu prasībām.

enerģētikas uzņēmumu *Gazprom* un Latvijas valsti. 26.februāra Saeimas Tautsaimniecības komisijas sēdē ierobežotas pieejamības informāciju deputāti nolēma neparakstīt un vienojās sasaukt slēgtu sēdi dienu vēlāk ar vienu izskatāmo jautājumu – par situāciju ar dabasgāzes cenām.⁴⁶

2013.gada decembris: Valdība rosina radīt vidi konkurencei gāzes tirgū

Līdz pat 2013.gada novembrim *Latvijas gāzes* ierosinājums atlikt gāzes tirgus liberalizāciju neguva nekādu virzību, radot iespaidu, ka likumdevējs nav nodomājis virzīt šādus grozījumus Enerģētikas likumā. Tomēr 2013.gada 3.decembrī Ministru kabinets iesniedza Saeimai grozījumus, kas skāra arī sašķidrinātās dabasgāzes piegādes, pārvades, sadales un uzglabāšanas regulējumu.⁴⁷ Likumprojekts jau 2013.gada 12.decembrī tika konceptuāli pieņemts Saeimā pirmajā lasījumā.⁴⁸

Grozījumu galveno uzdevumu vidū tika norādīti gan ar ES enerģijas tirgus liberalizāciju, gan Latvijas likumdošanas precizēšanu saistīti jautājumi - trešo personu piekļuve dabasgāzes sistēmai, sadales sistēmas operatora nodalīšana, grāmatvedības nodalīšana,⁴⁹ kā arī ietvara izveidošana sašķidrinātās dabasgāzes sistēmas funkcionēšanai.⁵⁰ Pirmie trīs mērķi ir tieši saistīti ar tāda juridiskā ietvara izveidošanu, kas gāzes tirgū nodrošinātu konkurences apstākļus.

2014.gada marts: Saeima gāzes tirgus atvēršanu pārceļ uz 2017.gadu

Gan otrajam lasījumam, gan arī trešajam lasījumam *AS Latvijas gāze* pārstāvji Tautsaimniecības komisijas deputātiem piedāvāja tādu grozījumu redakciju, kas paredzēja gāzes tirgus liberalizācijas atlikšanu uz nenoteiktu laiku, prasot, lai par kritēriju gāzes tirgus atvēršanai kalpo divi obligāti priekšnoteikumi:

- Latvijas dabasgāzes pārvades sistēma ir tieši savienota ar citas ES valsts dabasgāzes pārvades sistēmu, izņemot Lietuvas, Igaunijas un Somijas savstarpēji savienoto sistēmu,
- dabasgāzes dominējošā (Krievijas *Gazprom*) piegādātāja tirgus daļa Latvijā ir mazāka par 75%, turklāt, neminot nekādus fiksētus termiņus tirgus atvēršanai.

Ņemot vērā situāciju dabasgāzes tirgū Latvijā, šādu nosacījumu kombinācija varētu neiestāties drīz, kas nozīmētu tirgus liberalizācijas atlikšanu uz nenoteiktu laiku. Šāds priekšlikums tika noraidīts, bet tā vietā Saeimas deputāti galīgajā lasījumā atbalstīja gāzes tirgus atvēršanu ne vēlāk kā 2017.gada 3.aprīlī.

Analizējot diskusijas Saeimas Tautsaimniecības komisijas sēdēs, jāsecina, ka rūpīgāka iepazīšanās ar komercdarbības licenču nosacījumiem un to piemērošanu, būtu devusi iespēju nepārcelt tirgus liberalizācijas termiņu. Grozījumi enerģētikas likumā liek arī šaubīties par lēmuma izsvērtību, jo neatbildēts paliek jautājums – kurš Latvijas teritorijā nodrošinās gāzes pārvadi laikā no 2017.gada 11.februāra līdz 2017.gada 3.aprīlim,⁵¹ ja ar Saeimas balsojumu⁵² šos divus mēnešus tirgus tiek aizvērts citiem komersantiem? Lai labotu šo situāciju, Sabiedrisko pakalpojumu regulatoram būs jāpieņem lēmums par jaunu licenču izsniegšanu, lai *AS Latvijas gāze*⁵³ būtu tiesības Latvijā veikt komercdarbību šos divus mēnešus.

⁴⁶ Saeimas Tautsaimniecības komisijas 2013. gada 26. februāra [dienaskārtība](#).

⁴⁷ Grozījumu likumprojekts Ministru kabinetā tika skatīts 2013.gada 26.novembrī ([sēdes protokola Nr.63 izraksts 30.§, TA-3452](#)). Likumprojektu sagatavoja Ekonomikas ministrija. Likumprojekta anotācija un sākotnējā redakcija [Saeimas vietnē](#).

⁴⁸ 5.decembrī likumprojekts (Nr.1017/Lp11) tika nodots Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijai, kas to izskatīja komisijas sēdē 11.decembrī.

⁴⁹ Prasība nodalīt grāmatvedību pa darbības virzieniem jau izriet no spēkā esošās [Enerģētikas likuma redakcijas](#), nosakot, ka „Energoapgādes komersants, kas darbojas horizontāli vai vertikāli integrēti, iekšējā grāmatvedībā sastāda bilanci, peļņas un zaudējumu aprēķinu un naudas plūsmas pārskatu atsevišķi par katru energoapgādes veidu — tāpat kā tad, ja ar katru energoapgādes veidu nodarbotos atsevišķs komersants.” (likuma 12. panta (2) punkts).

⁵⁰ Saeimas 2013.gada 12.decembra plenārsēdes [stenogramma](#).

⁵¹ Skat., piemēram, gāzes pārvades un sadales licenču 2. punktu.

⁵² 2014.gada 13.marta plenārsēde.

⁵³ Ar nosacījumu, ka gāzes tirgus netiek liberalizēts ātrāk un tirgū neiesaistās vēl citi tirgotāji un sadales pakalpojumu sniedzēji.

Mājasdarbi

Ņemot vērā līdz šim pieņemtos un arī joprojām nepieņemtos lēmumus, ir svarīgi rīkoties tā, lai tiktu optimāli izmantots laiks līdz brīdim, kad 2017.gada aprīlī beigsies *AS Latvijas gāze* monopola tiesības darbībai Latvijā un no esošā uzņēmuma tiks nodalīta gāzes pārvades sistēma, izveidojot neatkarīgu gāzes pārvades sistēmas operatoru (PSO). Ņemot vērā plašāku gāzes tirgus kontekstu, ar gāzes tirgus neatvēršanu un atvēršanu saistītos ekonomiskos un politiskos riskus, identificējami vairāki jautājumi, kas prasa neatliekamus risinājumus:

- jāpieņem lēmums par gāzes PSO izveidošanas modeli atbilstoši ES dabasgāzes iekšējā tirgus direktīvā⁵⁴ paredzētajiem risinājumiem⁵⁵ un prasībām, skaidri un nepārprotami parādot Latvijas valdības izvēli atvērt Latvijas enerģētikas tirgu, tādējādi arī veicinot vienota ES elektroenerģijas un gāzes tirgus veidošanu,⁵⁶ kā arī koordinējot rīcību ar Lietuvu un Igauniju;
- jā sagatavo un jāpieņem grozījumi Enerģētikas likumā, kas nodalīs gāzes pārvades sistēmu no *AS Latvijas gāze*, tādējādi paverot ceļu citu piegādāju ienākšanai Latvijā;
- jāizveido tiesiskais ietvars, kas aizsargās pret iespējamu strauju sadales tarifu celšanu patērētājiem, izveidojot neatkarīgu sadales sistēmas operatoru;
- jāpieņem politisks lēmums par reģionālas nozīmes SDG termināļa un / vai nacionālā SDG termināļa būvniecību;
- jāatbalsta Lietuva sarunās ar potenciālajiem SDG piegādātājiem pēc Klaipēdas SDG gazifikācijas termināļa darbības uzsākšanas;
- skaidri jāpozicionē Latvijas atbalsts ES un ASV brīvās tirdzniecības līguma slēgšanai ar īpašu interesi par ASV sašķidrinātās dabasgāzes eksportu uz ES valstīm un īpaši Baltijas valstīm, tiklīdz būs tehniskas iespējas SDG saņemt;
- Vērtējot nepieciešamību un iespēju valstij iegādāties *AS Latvijas gāze* akcijas, jānodrošina kvalitatīvas diskusijas un konsultācijas ar mērķi, ka akciju iegādei ir stratēģiski svarīga nozīme Latvijas enerģētiskajā drošībā tikai tad, ja Latvijas valsts šajā uzņēmumā iegūst kontroli. Tajā pat laikā rūpīgi jāizvērtē alternatīvs rīcības scenārijs – apsvērt akciju iegādi valstij stratēģiski nozīmīgajā gāzes pārvadē un uzglabāšanā pēc tam, kad jau ir īstenota uzņēmuma *AS Latvijas gāze* sadalīšana un gāzes tirgus liberalizācija. Tādējādi varētu rasties priekšnoteikumi samazināt valsts ieguldījumus *AS Latvijas gāzes* akciju iegādē, vienlaikus nesamazinot ieguvumus valsts enerģētiskās neatkarības nodrošināšanai.

Gan politikas, gan rīcības līmenī jāapzinās, ka visu šo darbību virsmērķis ir radīt alternatīvas energoresursu piegādes iespējas, radīt iespējas runāt par Latvijai izdevīgāku gāzes cenu ar esošo piegādātāju, un stiprināt valsts enerģētisko neatkarību. Politikas veidotājiem un lēmumu pieņēmējiem jāapzinās, ka risinājumi, ko

---

⁵⁴ 2009.gada 13.jūlija [Eiropas Parlamenta un padomes direktīva 2009/73/EK](#) par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz dabasgāzes iekšējo tirgu un par Direktīvas 2003/55/EK atcelšanu.

⁵⁵ Direktīva paredz detālus nosacījumus, kas jāievēro, lai īstenotu 14. pantā paredzēto iespēju veidot neatkarīgu sistēmas operatoru (NSO), kas neparedz īpašuma nodalīšanu (aktīvi paliek ražotāja īpašumā), bet paredz konkurences uzraudzības iestādes uzmanītu operatora neatkarību no pārvades sistēmas īpašnieka. Tāpat direktīva paredz detālus nosacījumus, kas jāievēro, lai pārvades sistēmas operators (PSO) varētu funkcionēt neatkarīgi, bez ietekmes no mātes uzņēmuma puses (18. panta 4. punkts), ja tiek īstenots PSO kā meitas uzņēmuma variants. Šajā gadījumā jācer uz stipru un kompetentu regulatoru, kas sekos līdzī direktīvas prasību ievērošanai attiecībā uz PSO neatkarību un spēju pildīt savus pienākumus Direktīvas VIII nodaļas un it īpaši 39., 40., 41. panta izpratnē.

Ja tiek ievēroti direktīvas nosacījumi, tad no valsts viedokļa ir faktiski vienalga, kuru no diviem variantiem – NSO vai PSO – tiek īstenots. Ja skatās no biznesa loģikas un sistēmas attīstības viedokļa, tad loģiskāks izskatās PSO modelis, ko direktīva arī apraksta detalizēti.

⁵⁶ ES trešās enerģētikas likumdošanas paketes mērķis ir izveidot vienotu ES elektroenerģijas un gāzes tirgu, kurā norit aktīva un brīva konkurence, nevienam komersantam nedominējot attiecībās ar klientiem un nodrošinot visiem komersantiem vienādas tiesības piekļūt enerģijas pārvades infrastruktūrai. Vairāk par šo ES politikas virzienu [Eiropas Komisijas vietnē](#).

šodien uzskatām par sarežģītiem un dārgiem, nākotnē var ļaut ietaupīt būtiskus finanšu resursus un var kļūt par vienīgo nodrošinājumu neatkarīgu politisko lēmumu pieņemšanai.⁵⁷

Gaidāmās PROVIDUS publikācijas

„Sociālie uzņēmumi - nevalstiskās organizācijas Latvijā”,
Agnese Lešinska

„Latvijas 10 gadi Eiropas Savienībā: sabiedrības noskaņojums un lēmumu pieņemšana”,
Iveta Kažoka

„Meklējot labāko Eiropas praksi jauniešu noziedzības novēršanai: Latvijas pieredze”,
Ilona Kronberga un Sanita Sīle

---

⁵⁷ Itālijai tradicionāli ir bijusi cieša sadarbība ar Krieviju, tajā skaitā enerģētikas sektorā. Tomēr, komentējot Ukrainas un Krievijas domstarpību ietekmi uz gāzes piegādi Eiropas valstīm, Itālijas lielākā enerģētikas uzņēmuma *ENI* vadītājs Paolo Skaroni intervijā raidsabiedrībai BBC teica: „Ja valsts nav neatkarīga enerģētiski, tā nav neatkarīga vispār”.